

מעשה שהיה

שתיקה

הרב אריה ליכטנשטיין

הם נכנסו
לחדר
בית הדין
כשאר שות

חמורת סבר על פניהם. ולא בכדי.

שניהם אנשים אמידים, אולי אף יותר מכך - נגידי. אנשים מכובדים בקהילותיהם. לפני כעשר שנים הם נכנסו יחדיו בשותפות ב'מושב זקנים'.

אז בשעתו, זעליג הביא את העיסקה והציעה לאלכסנדר, שמצידו שמח להיכנס עם זעליג בשותפות.

כך הדברים התנהלו על מי מנוחות למשך שנים, עד...

עד ששניהם כבר התבגרו, אין כוחותיהם במנותניהם. לאט לאט הם העבירו את האחריות לילדים.

זעליג העמיד במקומו את בנו גרשון, ואלכסנדר העמיד את חתנו קלמן.

הם סברו לתומם שהעניינים ימשיכו להיות כשורה... אך כנראה שבמקרה דנן לפחות 'תולדותיהן לאו כיוצא בהן'...

גרשון וקלמן לא השכילו לנהל את ה'מושב זקנים' יחדיו. בכל פרשת דרכים, כשנדרשה החלטה משותפת, היתה זו סיבה להכרזת מלחמה... כשהאחד פקד על העובדים לעשות כך, רעהו מיד מיהר לבטל את ההוראה...

כמובן, שהעסק חדל מיד מלהרויח כמו בעבר. להיפך, מיום ליום הצטברו בו חובות למכביר.

כאמר חז"ל 'ברא מזכי אבא', המחלוקת חלחלה גם לליבות השותפים/האבות. בכל פעם שזעליג ואלכסנדר נפגשו לטכס עצה כיצד להיחלץ ממצב הביש שנקלעו אליו עסקיהם, הם הטיחו האחד בשני כי האשמה תלויה על צואר ילדו של רעהו דוקא...

ככל שנתארכו הימים האוירה נהייתה עכורה יותר ויותר. השיא היה כשזעליג קרא לאלכסנדר לדין תורה בבית הדין 'צדק ומשפט'.

לאחר ששני הצדדים תפסו את מקומותיהם סביב השלחן הגדול, החל זעליג להרצות את טענותיו על אלכסנדר:

- בעצם אין לי, ולא היתה לי אף פעם, בעיה עם ר'

פסקי דינים

דיני

שליחות (ג)

הרב חיים קאהן שליט"א

שליחות בקנינים

מהות השליחות היא שהשליח עומד במקום המשלח, לפיכך בדברים שנחנך שהשליח יעמוד במקום המשלח חייב השליח להיות בר שליחות, אבל אם אין צורך במעשה שליחות ודי כשהיא 'מעשה קוף' בעלמא, גם מי שאינו בר שליחות יכול להיות שליח לדבר, כפי שיבואר.

יש שביאר שהפוסקים דנו האם המוכר או הנותן מתנה צריכים להקנות או רק לתת רשות שהלוקח או המקבל מתנה יעשה הקנין¹. לפי האמור, לצד שהמקנה אינו צריך להקנות ודי שמסכים להקנות, פעולת השליח היא מעשה קוף ואף מי שאינו בר שליחות יכול להיות שלוחו, אבל אם המוכר צריך להקנות עומד השליח במקום המקנה וצריך שיהיה בר שליחות.

לפיכך, יש שכתבו לסברתם, מה שהשליח של המוכר או הנותן מתנה מוסר את החפץ או את המעות הוא מעשה קוף, כי הלוקח או המוכר (וכן המקבל מתנה) יעשו את מעשה הקנין, לפיכך המודיע לחבירו ששולח לו חפץ בכדי שיעשה קנין משיכה בחפץ, יכול לתת החפץ למי שאינו בר שליחות כגון נכרי, שימסור למקבל ויקנה כשימשוך, והוא שיכתוב לו 'לך משוך וקני', או שיש אומדנא או גילוי דעת שנותן לו במתנה². ומכ"ש שיכול המוכר או הנותן מתנה לתת למי שאינו בר שליחות שיזרוק את החפץ לחצר הקונה³.

עוד כתבו שהלוקח יכול לשלוח כסף לקנות קרקע עם מי שאינו בר שליחות, כגון נכרי, וכשקיבל המוכר המעות קנה הלוקח⁴.

כל זה כאשר מחיר המקח כבר נקבע (קציצת מחיר), והשליח למקח אינו צריך לקבוע את המחיר ומעשיו הם רק כמעשה קוף, אבל אם נשלח לקבוע המחיר, השליח עומד במקום המשלח וממילא חייב להיות בר שליחות⁵.

לעומת זה, יש שכתב שהמקנה צריך למנות שליח להקנות, ולפי זה בכל אלה חייב השליח להיות בר שליחות⁶.

שלוחו של בעל הממון

יש ראשונים שכתבו שבכדי למנות שליח צריך המשלח להיות 'בעל הממון', כגון המבקש מחבירו שיזכה את המציאה בשבילו, לא יוכל השליח לזכות את המציאה בשבילו מכוח השליחות, שהרי המשלח אינו בעל הממון, רק בגלל שהיה יכול לזכות במציאה לעצמו, ו'מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה'⁷. אבל יש שכתבו בדעת ראשונים שבדבר שאין לו בעלים אין צריך שיהיה שלוחו של בעל הממון, ולכן יכול לזכות במציאה או הפקר בעד חבירו, ומגו דזכי נאמר רק מפני שבזכותו חב לאחריני⁸.

בזכיה מעות מנכרי

וכן הוכיחו האחרונים ממה שכתבו הראשונים שאי אפשר לשליח (ישראל) של גוי לזכות מעותיו בעד ישראל, שהרי הגוי אינו בר שליחות שימנה את השליח לזכות לישראל, ואילו הזוכה במעות אינו בעל הממון למנות את השליח לזכות בעדו⁹, וכן ישראל ששולח לגבות חובו מהגוי, לא יכול השליח לזכות למשלח מה שגבה (ויזכה בו הישראל מיד שבא ליד השליח), כי המשלח אינו עדיין בעל הממון¹⁰.

במתנה

האחרונים ביארו הטעם שהשליח יהיה שלוחו של בעל הממון הוא שהמשלח לא יכול למסור כוחו בדבר שאינו בעלים עליו¹¹, וכתבו שבגין זה אף המקבל מתנה אינו יכול למנות שליח שיזכה בעדו מיד הנותן, שהרי עדיין אין למקבל זכות בדבר, ורק אם גם הנותן מינהו שיזכה בעד המקבל זוכה המקבל מיד שבא ליד השליח¹².

במקח

לוקח שנותן מעות לשליח שיקנה במעות אלה, נעשה השליח בעל דבר כאילו הוא המשלח עצמו, ולכן נעשה שליח ללוקח אע"פ שהוא לא בעל הממון שנמכר¹³. ברם, יש שכתבו שגם אם קנה השליח ממעות עצמו כאילו הלווה מעות אלה ללוקח וממילא נעשה שליח ללוקח¹⁴, אבל יש מהראשונים שמוכיח מדבריהם שבזה אינו שלוחו של בעל הממון¹⁵.

החולקים על כל הנ"ל

האחרונים הוכיחו מכמה ראשונים שאף מי שאינו בעל הממון יכול למנות שליח, שלדעתם יכול ישראל שהלווה לנכרי לשלוח שליח שיזכה במעות שהנכרי חייב לו הגם שהוא אינו בעל הממון¹⁶, אבל יש שכתב שהמלווה נחשב לבעל הממון מפני השיעבוד שיש לו על הלווה¹⁷.

[1] ראה ספר לקח טוב ס' א' החקירה במהות השליחות. [2] ס' קפ"ח. [3] עיין אבן האזל הל' שכנים פרק ב' הל' י' ד"ה ונראה, שמבאר בזה האם השליח לתת מתנה יכול למנות שליח במקומו שהקצות ס' רמ"ד ס' ב' כתב שזה מילי והנתיבות ס' א' כתב שלוחה אין צריך שליחות, ובה יובן הדין בפוסקים דלהלן. [4] נתיבות ס' קפ"ב ס' ב', וצריך המוכר לכתוב לשון הווה ולא לשון שממשע להבא כמבואר בס' קצ"ז סעיף ו'. [5] נתיבות ס' רמ"ד ס' א' עפ"י דברי הש"ך ס' ש"ח ס' א', ודעת הנתיבות בכמה מקומות כהש"ך, בס' ס'ו ס' א' ח' וס' קצ"ה ס' א' וס' קצ"ז ס' ד', אבל הפוסקים נחלקו אי קי"ל בזה כהש"ך או כתוס' ב"מ כ"ב א', עי' קצות ס' ר"ט ס' ה' וס' רס"ב ס' א' [6] נתיבות ס' רמ"ד ס' א' באה"ד. [7] שם סימן קפ"ב חידושים ס' ב', ובביאורים שם בסוף, וכן מוכח מהמתנה אפרים הל' שלוחין ס' ט"ו שגוי השולח ישראל לשכור בעדו בית שנתנית המעות היא מעשה קוף ומהני אע"פ שאין שליחות לגוי. [8] ראה נתיבות שם. [9] קצות ס' רמ"ד ס' ב', ובס' קכ"ו ס' א' ט"ו, וראה במשפט שלום ס' קפ"ח ד"ה והנה בנה"מ, שהאריך שכל הנ"ל היא מחלוקת ראשונים ואחרונים, עיי"ש, וראה גם בביאור הלכה ס' תמ"ח ד"ה ובלבד שהביא המשך ההערות בעמוד ב'

אלכסנדר - הסביר - אך הצורה שחתנו קלמן מנהל את חלקו במושב הזקנים גרמה לכך שבשנה האחרונה הפסדנו קרוב למליון דולר!!!

הוא הוציא מסמכים כדי להוכיח את טענתו והציג לפני בית הדין.

אלכסנדר היה המום. הוא לא חשב שהדברים הרחיקו לכת עד כדי כך. - זעליג תובע ממני סכום כל כך גדול???

בהיות שחש מהמחלוקת, רצה אלכסנדר לסיים את הסיפור במהירות.

הוא הרבה מעט ואז הודיע:

- 'מושב זקנים' אינו עסק הניתן לחלוקה. איננו יכולים לחלקו מחצה ומחצה ולהפיר.

אשר על כן, בכדי להפיר, אני תובע בזאת מר' זעליג 'גוד או אגוד'. להערכתי מחיר מחצה מ'מושב הזקנים' הוא בסביבות 4 מיליון דולר.

ר' זעליג! או שתקנה אתה ממני את חלקי בסכום זה, או שאני אקנה את חלקך בסכום זה - סיים אלכסנדר להרצות את דבריו.

- בתוך כמה זמן תעביר אלי את הכסף, אם אבחר למכור את חלקי אליך? - התעניין זעליג - תוכל לעשות זאת על אתר? היום או מחר?

- לא. אצטרך לגייס את הכסף. בא אמר שבעוד חודש אוכל לתת לך את הכסף. בעצם, גם אם תבחר אתה לקנות את חלקי, אתן לך שלשים יום בכדי לגייס את הכסף.

- עלי לחשוב על כך.

מושב בית הדין התפרז, והצדדים פנו כל אחד לדרכו.

חלפו להם מספר שבועות ואלכסנדר פנה למזכירות בית הדין לברר אם שמעו משהו מזעליג, מה החליט בנוגע לתביעת ה'גוד או אגוד'.

- לא, הוא עדיין לא חזר אלינו עם תשובה - ענה מזכיר בית הדין.

- ומה קורה כאשר הצד הנתבע בטענת 'גוד או אגוד' אינו עונה?

- בית הדין כופה אותו או למכור או לקנות. זה כל מהות תקנת חכמים בדין 'גוד או אגוד'.

- לכאורה זה נראה שזעליג אינו עונה, כיון שאין ביכולתו לקנות את חלקי. אם כך, הרי שבית הדין יכפה עליו למכור את חלקו אלי.

אנא, דבר עם הדיינים וחזור אלי בקשר להחלטתם.

כתב בשלחן ערוך (חושן משפט, סימן קע"א סעיף ט"ו):

'יש אומרים דלא אמרינן גוד או אגוד אלא בנתינת דמים מיד. אבל אם אמר גוד ואמתין לך המעות שלשים יום, או אגוד ותמתין לי המעות שלשים יום, אין שומעין לו. שיכול לומר אני נוח לך ואתה קשה ממני'.

דהיינו, אם תביעת התובע באה על אופן כזה שדורש מהנתבע או שיקנה את חלקו או שימכור את חלקו, והתשלום בכל מקרה יהיה רק בעוד שלושים יום, יכול הנתבע להתנגד לכך.

הנתבע יכול לטעון: אכן אתה מסכים להמתין לי עם תשלום המעות במקרה שאבחר לקנות בעצמי, כיון שאדם קל ונאמן אני. אך אני, אינני סומך עליך ואינני מסכים למכור אלא אם כן תשלם לי מיד, במקום.

ולכאורה, מה המשמעות לכך שמסרבין לתובע ולא נותנים לו ל' יום? הרי אם באמת יכול הוא להמציא מעות בסוף ה' יום, הרי שהוא יחזור אז ויתבע 'גוד או אגוד' ויניח מיד את מעותיו ויקנה!?

וכתב על זה בטור (הובא בסמ"ע סקמ"א) שכך פירוש וסדר הדברים. אם התובע בא ואומר 'גוד או אגוד' ואין לו מעות לתת כעת, רשאי הנתבע שלא לענות על תביעה זו.

ומה ריוח וכן"? אלא שכאשר הנתבע מבקש שיתנו לו זמן כתב בסמ"ע (שם) בשם הרמ"ה שנותנין לו ל' יום בכדי שיהיה לו פנאי להביא מעות.

ועל כן כאשר יחזור התובע לאחר ל' עם מעותיו ויתבע שוב 'גוד או אגוד', או אז יאמר הנתבע שמבקש הוא ל' יום בכדי שיוכל להביא מעות ולקנות הוא את חלקו של התובע.

אם כן, כאשר התובע אין בידו מעות ויכול להביאן רק לאחר ל' יום, יכול הנתבע להשיב על תביעת ה'גוד או אגוד' רק לכשיביא התובע את מעותיו ולבקש עוד ל' יום מאז ובית דין יתן לו ארכה זו.

אם כן ריוח הנתבע שבכחאי גונא יקבל הרבה יותר משלושים יום שבהן יוכל לגייס מעות.

למעשה: זעליג רשאי שלא לענות על תביעתו של אלכסנדר כל זמן שאלכסנדר אינו בא עם מעות לקנות את חלקו תיכף ומיד.

במאמר הבא נדון בע"ה בדין 'גוד או אגוד' בכללו, אם שייך בשותפות.

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

משתלם לבסוף

שכרתי פועל אך לא הצלחנו להגיע להסכמה בינינו על גובה שכרו. סיכמנו שיתחיל בעבודתו, ורק בהמשך נחליט על השכר. כשסיים את עבודתו הסכמנו בינינו על גובה

המשכורת אך לא עשינו זאת בקנין.

שאלה: האם הסכם כזה יש בו תוקף, או שכל אחד מאיתנו יכול להתנער ממנו ולא לכבדו?

תשובה: אין חולק ששכר שסוכם בין המעביד לעובד לפני תחילת העבודה מחייב את המעביד, הוא אינו יכול לחזור בו אם לא עשו ביניהם קנין. בנידון דידן אין זה כך, כיון שההסכמה באה לאחר שהפועל עשה את עבודתו. על כן יש צד לומר שהסכם זה אינו מחייב כשנעשה בלא קנין.

מצד שני, מאחר וכבר לפני תחילת העבודה סיכמתם ביניכם שגובה השכר יסוכם בהמשך, אם כן אולי יש להחשיב את הסיכום שלאחר סיום העבודה כהשלמת ההסכם שנמלפניה והוא מחייב, דאגלגלי מילתא למפרע שזה היה הקציצה.

שאלה דומה לכך נידונה בפוסקים אודות מי שקנה חלק מהיער וסיכם עם המוכר שבשלב מאוחר יותר יקבעו אלו עצים נכללו במכירה. יש מהפוסקים שסבור שברגע שהקונה בחר את העצים שרוצה הרי זו השלמה לקנין שנעשה בתחילה ואין עוד צורך בקנין (בית שלמה - חלק א', חושן משפט סימן ע"ד, בתשובה להמהרש"ם). אך אחרים נחלקו ולשיטתם דומה הדבר לנידון המופיע בתשובות הראשונים (שו"ת הרא"ש כלל פ"ט סימן ב') שעסקה שאמורה להסתיים לאחר הקנין, שוב ההחלטה המאוחרת אינה מחייבת את הצדדים אם לא תיעשה בקנין (מנחת פתים סימן של"א סעי' ג'). וראה בספרו טל תורה - ירושלמי נזיר פ"ה הל' א', שביאר שזהו איבעיא בירושלמי שם. וראה עוד משפטי החושן סימן של"א הערה ו').

ובכלל, קיים דיון לגבי עיסקה שחלקה תתברר רק לאחר מכן. יש מהפוסקים שסבורים שאין לה תוקף מאחר ואין ברירה' כדי להשלים את העיסקה (עיין נתיבות סימן ס"א סק"ג וסימן ש"א סק"ח, שו"ת דברי חיים - חושן משפט חלק ב' סימן כ"ד וסימן כ"ה, מהרש"ם - חלק א' סימן נ"א ופתחי חושן - קנינים פרק י"ג הערה צ"ד).

על כן בודאי שבנידון שאלתנו עדיף לעשות זאת בקנין או בשטר שיש בו הודאה (עיין בית שלמה - חושן משפט סימן ג').

בנוסף טעם לציין לדברי החפץ חיים בספרו 'שפת תמים' (פרק ה') שכתב: ואגב אעתיק כאן עצה אחת, הנוגעת לענין איסור גזל ועושה שכר שכיר. והיא, שכל אדם שמבקש לאדם אחר שיעשה לו איזה פעולה בשכר, יקצוב עמו המקח בתחלה, דאי לאו הכי עלול מאוד להיות גזלן ועושה שכר שכיר, אם לא ירצה להיות ותרן גדול בממונו כדי לצאת מן הספק, עיי"ש ב.

המשך ההערות מפסקי דינים

את המחנה אפרים הנ"ל וכתב מדבריו הריב"ש ת"א לא משמע כן. וראה משפ"ש שם בזה, עיי"ש. [10] נמוקי יוסף ב"מ י"א ב' בשם הר"ן שם, דאין לומר שצריך מינו דזכי מפני שחב לאחרים דבחר לא שייך לומר מינו, וע"כ מפני שאינו שליח של בעל הממון. ועיין בנתיבות סי' ק"ה ס"ב ב' שבהפקר שאין לו בעלים אין צריך שיהיה שלוחו של בעל הממון ורק במציאה לאחר ייאוש שעדיין ברשות בעליו עד דאית לרשות זוכה, עיי"ש, אכן מהמחנה אפרים בהל' זכיה' סי' ל"ג מוכח שאינו מחלק בין הפקר למציאה. [11] ועוד כתב המחנ"א בהל' זכיה' סי' ל"ג שמוכח כן מדברי המרדכי ב"מ אות רמ"א שכתב שא"ל לבעלים לזכות מתנות שהפריש ע"י דעת אחרת מקנה כי טובת הנאה אינה ממון ואין להם שעבוד בגוף המתנות, ומוכח שאם טובת הנאה ממון יכול לזכות אע"פ שהמקבל אינו בעל הממון עיי"ש. [12] עיין תוס' ב"מ ע"א ב' ד"ה בשלמא. מחנה אפרים זכיה' ומתנה סי' ל"ג שלוחין סי' כ"ג, וקצות סי' קפ"ב ס"ב ב' ועוד, ושו"ת רע"א קמא סי' קכ"ט ד"ה ומכל מקום. [13] עיין סמ"ע סי' ק"ה ס"ב ב' ע"פ הביאור של הנתיבות שם ס"ק א' והמחנה אפרים הל' שלוחין ורע"א הנ"ל, אבל עי' מנחת פתים סי' קפ"ג ס"ב. [14] ראה שו"ת בית אפרים אה"ע סי' ק"ד ד"ה אך לענין, ואור שמח הל' גירושין פרק ג' הל' ט"ז ד"ה אולם, בביאור הירושלמי מעשר שני פרק ד' הל' ד'. ועי' בשרת בחצלת השרון אה"ע סי' י"ח ד"ה ואמנם באמת, ביאור בזה בטור"ט. [15] ועפ"ז הוכיחו האחרונים שזה גם דעת כמה ראשונים. ראה מחנה אפרים שלוחין סי' י"ג. [16] נתיבות סי' קפ"ח ס"ק א' בביאור ההבדל בין שליח לקנות לשליח לקבל מתנה. וי"ל ע"פ החקירה הידועה האם השליח נעשה כמשלח או רק פועל בעדו, ולפי האמור זה תלוי אם מסר המשלח מעות לידו. [17] מחנה אפרים שלוחין סי' י"ב ד"ה כללא בדעת הרמ"ה בטור סי' קפ"ג. [18] עיין ש"ך סי' קפ"ג ס"ב ב' בשם רבינו ירוחם בקנה במעותיו עבור חבירו דלא קנה חבירו אלא אם הודיע למוכר, ועיי"ש בנ"ב, ועי' מחנ"א שלוחין סי' י"ח ודברי חיים שלוחין סי' ז' שהאריכו בדברי ר"ו במה שמוכח מדבריו שגם בזה אינו שלוחו של בעל הממון, וראה שו"ת ישועות מלכו סי' י"ג. [19] מחנה אפרים שלוחין סי' י"ג וסי' כ"ג. [20] נתיבות סי' ק"ה ס"ק א' ועיין ערך ש"י סי' ס"ה סוסעי"י י"ג.

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, דיבת, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר: